

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Ateliér restaurování a konzervace papíru, knižní vazby a dokumentů

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Věc: **Oponentský posudek na bakalářskou práci MgA. Evy Bartoňové**

Téma práce: Restaurování historického tisku: „*Poselkyně Starých Příběhův Českých Aneb Kronyka Česka*“ z roku 1700

Rozsah: Komplexní restaurování knihy. Problematika železných prvků na knižní vazbě, jejich degradace, konzervování a restaurování.

Oponent diplomové práce: Mgr. Jan Novotný

Návrh klasifikace: **dobře**

Předmětem práce je restaurování starého tisku sign. ST/201 ze sbírek Městského muzea v České Třebové. Na praktickou část by měla navazovat teoretická část, věnovaná problematice železných prvků na knižních vazbách. V zadání je uvedeno, že budou popsány příklady užití kovových prvků na knižní vazbě, proces degradace a bude zachycena metodika jejich konzervování a restaurování.

V abstraktu je v souladu s tímto zadáním uvedeno „*Tato bakalářská práce zachycuje restaurátorské postupy, záměry a problematiku restaurování železných prvků na historické knižní vazbě při komplexním restaurování knihy...*“ Avšak dále 1. Úvod začíná sdělením „*Cílem bakalářské práce je detailní poznání dochovaného stavu knihy Poselkyně Starých Příběhův Českých Aneb Kronyka Česka, na jehož základě budou stanoveny restaurátorské záměry a postupy pro restaurování knižního díla...*“ Není cílem práce restaurování starého tisku s důrazem na problematiku konzervace a restaurování kovových prvků exempláře??

„Podstatná část bakalářské práce je věnovaná výskytu a užití železných prvků na knižní vazbě, procesům jejich degradace a metodice restaurování a konzervování. Tato jak technologicky, tak i experimentálně zaměřená část přímo navazuje na restaurátorský zásah na knižním díle.“

V tomto případě není bakalářská práce dobře strukturovaná. Není zřejmé, která část práce je praktická, a která pouze teoretická. Obě tyto roviny se v textu několikrát prolínají, dochází často k přiřazování experimentálních částí k teoretickým, a naopak k odloučení praktických, empiricky ověřených, poznatků od vlastního procesu restaurování. Takto jsou praktické postupy uvedené při procesu restaurování rozvedeny podrobněji i v experimentální části teoretické práce, na kterou však neexistuje jediný odkaz v textu! V experimentální části jsou pak zbytečně znovu popisovány již zmíněné postupy.

Úrovně nadpisů a kapitol nejsou logicky řazeny, systém číslování spíše znesnadňuje orientaci v uvedené problematice. Přílohy nejsou odpovídajícím způsobem značeny, popisy obrázků v přílohách jsou zaměněny za názvy podkapitol. Pro některé kapitoly jsou použita velká písmena, na nižších úrovních se dále tento způsob značení již neobjevuje. V některých částech je práce až příliš detailně strukturovaná, což neodpovídá obsahovému rozsahu kapitol.

Proč je stěžejní a nejrozsáhlejší část 9. Problematika železných prvků na knižní vazbě – jejich užití, procesy degradace, metodika restaurování a konzervování označena jako kapitola 9, když se jedná v podstatě o samostatnou teoretickou část?? Tato teoretická část v sobě obsahuje praktické postupy práce a především část experimentální.

Kapitola B. Degradace železných prvků na knižních vazbách je podkapitolou A. Rozšiřující průzkum – Koroze a degradace železných prvků na knižních vazbách, logicky nemohou být na stejné úrovni! V kapitole C. Rozšiřující průzkum – Metody čištění, stabilizování, patinování, konzervování a restaurování železných prvků na knižní vazbě je nepochopitelně skryta důležitá kapitola 4. Postup práce, která je experimentální povahy, a zřejmě by měla spíše souviset s praktickým restaurováním starého tisku, než s pouhou teorií.

Pro kovové prvky kování byl zhotoven samostatný restaurátorský záměr (viz podkapitola 5. 1 Restaurátorský záměr železného kování), což považuji za přínosné. V další části praktické práce je logicky popsán postup ošetření a konzervace kovových prvků, ale experimentální část s některými postupy a zkouškami je již součástí teoretické kapitoly 9. Těžko hledat ve způsobu členění nějakou návaznost této experimentální části teoretické práce na praktickou část restaurování.

Podkapitoly 6. Metody čištění, které nebyly v rámci rozšiřujícího průzkumu testovány, 9. Patinující látky a metody patinování, které nebyly v rámci rozšiřujícího průzkumu testovány, 10. Konzervační látky a metody, které nebyly v rámci rozšiřujícího průzkumu testovány a 11. Metody a materiály pro doplňování a vytváření spojů železných prvků, které v rámci rozšiřujícího průzkumu nebyly testovány nemají obsahově s experimentální částí nic společného, jsou čistě teoretické povahy. Chybí odkazy na zdroje získaných poznatků. Pak se najednou objeví nečíslovaná kapitola Druhy lepidel.

Proč jsou obě kapitoly D. Vyhodnocení rozšiřujícího průzkumu – na základě vizuálního průzkumu a E. Vyhodnocení rozšiřujícího průzkumu – makrosnímky povrchu na stejné hierarchické úrovni jako souhrnná kapitola C. Rozšiřující průzkum – Metody čištění, stabilizování, patinování, konzervování a restaurování železných prvků na knižní vazbě?. Domnívám se, že je přehlednější sledovat různé konzervační postupy a metody z hlediska předem definovaných kritérií, než podle kritéria hodnotit mnoho metod. U každé metody by měly být uvedeny přehledně postupy, typy zkoušek a na základě vybraných kritérií (např. vizuálního hodnocení) stanoveny výsledky. Navíc potom dochází k duplicitě

popisu postupů do více kapitol. Tak jsou například u kapitoly 5. Metody čištění – redukování množství produktů koroze (rzi) z povrchu železných prvků někde uvedeny zkoušky, které jsou tématem následujících kapitol a dokonce již dílčí výsledky (např. s. 48 - „Na základě vyhodnocení průvodního testu abraziv byla jako nejlepší vyhodnocena dolomitová moučka...“).

Kapitola D. Vyhodnocení rozšiřujícího průzkumu – na základě vizuálního průzkumu, neobsahuje dokumentační foto, které je překvapivě u předchozí kapitoly. Obsah kapitoly D. neodpovídá jejímu názvu, postupně se vytrácí hledisko vizuálního hodnocení a jsou popisovány postupy a chemické procesy, které by měly být součástí předchozí kapitoly. Potřebná dokumentace a souhrnné výsledky jsou nevhodně uvedeny až v přehledu další kapitoly E. Vyhodnocení rozšiřujícího průzkumu – makrosnímky povrchu.

Seznamy 7. Seznam použitých materiálů a 13. Seznam použitých materiálů, chemikálií a pomocných materiálů se v práci objevují hned dvakrát. Podle číslování není zřejmé, do které hierarchické úrovně tematicky patří.

10. Závěr většinou bývá nečíslován. V tomto případě není závěrem, neboť zde nejsou uvedeny nějaké dosažené výsledky, souhrny a případná doporučení. Text obsahově spadá do úvodu, neboť je pouze popisována struktura celé práce.

Seznamy 11. Seznam použité literatury a 12. Seznam použitých zkratk a symbolů by neměly být číslovány jako samostatná kapitola. Seznam literatury nebo spíše informačních zdrojů, neboť jsou použity webové odkazy, je příliš stručný! Okruh primárních zdrojů je značně omezený, je zratelná absence nějakého citačního stylu. V tomto případě pochybuji o užitečnosti seznamu zkratk. Měl by být také dostupný Seznam obrázků (případně fotografií), Seznam tabulek a Seznam grafů a to vždy s odkazem na příslušnou stranu práce.

13. Textová příloha a 14. obrazová příloha nemohou být rovněž značeny jako samostatná kapitola. Jsou zaměňovány popisky obrázků, tabulek a grafů s číselným označením podkapitol. V části 13.6 Receptura chemického odrezování nelze v textu tímto způsobem citovat použité receptury. Webové zdroje působí nedůvěryhodně, jsou vybrané pouze z jedné afiliace, a v některých případech nejsou ani odkazy aktuální.

V textu jsou špatně citovány zdroje pomocí průběžných poznámek, chybí poznámkový aparát, nejsou číslovány obrázky. Legendy obrázků jsou často odtrženy od vlastního obrázku, což znesnadňuje orientaci. Odkazy na textové a grafické přílohy, které nemají číslování, působí chaoticky, nelze použít např. „Původně byl knižní blok šit na čtyři dvojité motouzy a zapošívací stehy u hlavy a u paty.(viz obr. př. č. 14. 1. 8) Z původního (staršího) šití se dochovaly...“ nebo „Při vysokých hodnotách energie dopadu laserového paprsku na povrch železného materiálu v rozmezích 20 – 32

J/cm² (viz vzorek I., II., III., Zkoušky odstranění produktů koroze na železném krytu zámku) dochází ke stírání rozdílů v míře čistícího efektu.“ Potom je obtížné dohledat potřebné obrázky, grafy a nákresy.

Autorka se příliš snaží do textu vkládat odbornou terminologii, což často působí vágně. Rovněž po stylistické stránce je text špatně čitelný, opakují se neustále stejná slova a slovní spojení.

s. 15 - kompletizace – co znamená tento výraz?

s. 18 - „Každá složka je složená ze dvou dvojlistů. Strany č. 40 a č. 41 (jeden list) se dochovaly na jednom listu.“ nebo s. 20 - „Na foliu č. 1 se nachází velká zdobná ilustrace s textem a iniciálou. Mezi stránkou 466 a 467 je vložen zvláštní list“, totéž „První folio za přední předsádkou, dvě první folia za zadní předsádkou a str. č. 41 jsou vyspraveny...“ – nutno lépe sjednotit značení stran a listů, pokud se používá značení pomocí foliace, pak je vhodné také uvádět ff. 1r a ff. 1v.

s. 19 - „Archové signatury archu se nacházejí v dolní části uprostřed...“

s. 22 - „Zadní předsádka se dochovala, avšak není přilepena k zadnímu přidešti. Na usňových záložkách je přilepena jedna vrstva papírového nosiče, pod kterou se nacházejí ještě dvě vrstvy papírové podložky, dochované ve fragmentárním stavu. Papírové nosiče přední a zadní předsádky i výlepů obou přideští jsou lokálně zbarveny od korodujících hřebů kování. Povrch papírového nosiče je znečištěn prachovým depozitem a jinými nečistotami...“

nebo s. 23 - Papírový nosič je pokryt prachovým depozitem a jinými nečistotami... Na papírovém nosiči jsou, na několika místech, lokálně přilepeny menší obdélníkové vysprávky z papírové podložky, které jsou přilepeny různými historickými lepidly. Lokálně se na papírovém nosiči vyskytují různorodé barevné zatekliny a to především v místech hřebů dvojlistů a na rozích jednotlivých stránek. Papírový nosič je lokálně potrhán. V bloku se objevují ztráty papírové podložky především v místech středů dvojlistů, kdy je podložka deformována druhotnými vysprávkami... Okraje papírového nosiče jsou natrženy a pokrčeny. Vlivem koroze kovových hřebů došlo k lokálnímu zbarvení papírové podložky především na začátku a na konci knižního bloku. Papírový nosič je dochován v poměrně dobrém pevném stavu.“

nebo s. 24 - měření pH papírového nosiče, doplnění chybějících částí papírového nosiče japonskými papíry – to není příliš stylisticky zdařilé, není jednodušší používat výraz papír?

s. 26 - Přidešti, která se nacházela pod i na usňových záložkách, byla sejmuta mechanicky v kombinaci s vodno – etanolovým roztokem 3% Tylose MH 6000, lépe 3 % vodno–etanolovým roztokem Tylose MH 6000, neboť se nejedná o 3 % Tylose MH 6000, totéž dále v textu např. „roztokem 1% syntetického polymeru Veropal D 709 v xylenu“

s. 28 - „Po demontáži železných prvků byl usňový pokryv sejmut mechanicky suchou cestou z dřevěných desek. Rub usňového pokryvu byl čištěn mechanicky suchou cestou od slabě lipících nečistot a reziduí lepidel pomocí skalpelů a štětců různých hrubostí. Lícová strana usně byla čištěna mechanicky suchou cestou od slabě a lépe lipících nečistot...“

s. 29 - petrifikace termín použit v souladu s oborem konzervace dřeva, ale používá se také termín impregnace např. impregnace petrifikovaného (zkamenělého) dřeva

s. 44 - „Práce byla vytvořena s cílem vytvoření a vyhodnocení zkoušek čištění, stabilizování, patinování a konzervování na zkušebních plochách.“ - nedává smysl

s. 45 - není zřejmé, že se jedná o přehled vybraných metod, to vyplývá až z dalšího členění textu

s. 60 - 2. Metody stabilizace rzi na železných prvcích nelogicky rozděleny na podkategorii 2.1 Tanátovací roztoky – gallotanin v demineralizované vodě / etanolu a pak na jeden produkt 2.2 Roztok 1% Veropalu D – 709, který je použit ke konzervaci povrchu.

Postup restaurování a veškeré zásahy jsou podrobně dokumentovány, odborná restaurátorská práce je odvedena pečlivě. Fotografická dokumentace je provedena kvalitně, k barevným snímkům je přiložena pouze černobílá škálovací stupnice. Proč nebyl knižní blok koupán ve vodě, když byl rozebrán? V textu se několikrát hovoří o reziduích a zbytcích lepidel, nebylo by vhodné tímto způsobem odstranit stará kyselá klíždla a nečistoty z papíru? Proč bylo rozhodnuto o nenavrácení jirchových řemínků zpět na vazbu? Jakým způsobem komplikují funkčnost železných nárožnic umístěných u horní a spodní hlavice knihy?

U kapitoly 8. Doporučené klimatické podmínky a způsob uložení bych doporučoval doplnit „Intenzita osvětlení max. 50 lx. pouze při vystavování a zápůjčkách. Při dlouhodobém uložení je nutné objekt zcela chránit před ničivými účinky světelného záření, tedy nejen před přímým slunečním světlem, prachem a nadměrnou vlhkostí a rovněž nízkou vlhkostí. Současně je nutné zabránit výkyvům teploty a relativní vlhkosti.“, doplnit max. hodnoty výkyvu $\pm 5\%$ RH a $\pm 2\text{ }^{\circ}\text{C}$ podle normy ISO/DIS 11799.

Poznámka ke způsobu zadání práce a formě zpracování:

Tematické zaměření práce je obsáhlé a množství odvedených praktických činností značné. Celkový vytyčený rozsah (kombinace praktické, experimentální a teoretické části) by se spíše hodil pro typ magisterské práce, avšak doposud nejsou zvládnuty formální náležitosti pro psaní bakalářské práce.

Nutno podotknout, že v tomto roce je poprvé sloučena praktická a teoretická část bakalářské práce dohromady, forma a způsob jejího psaní nejsou zatím zřejmě dostatečně ustáleny.

V případě tohoto typu bakalářské práce, jejímž výsledkem má být kvalitně restaurovaný objekt, bych doporučoval uvážit, zdali je smysluplné, při nadměrné časové náročnosti, kterou vyžaduje provedení všech experimentálních a praktických činností, ještě trvat na začlenění teoretické bakalářské práce. Kvalitní zpracování teoretické části vyžaduje rovněž hodně času, který musí být věnován rešeršní činnosti a práci s informačními zdroji.

S celkovou koncepcí zpracování bakalářské práce nemohu být zcela spokojen, a proto navrhuji studentce Evě Bartoňové hodnocení „dobře“.

V Praze dne 7. 9. 2012

Mgr. Jan Novotný
zástupce vedoucího
Oddělení restaurování
Národní knihovna ČR

Univerzita Pardubice - Fakulta restaurování
Ateliér restaurování a konzervace knižní vazby, papíru a dokumentů
Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Dílčí oponentský posudek bakalářské práce MgA. Evy Bartoňové: „**Restaurování historického tisku *Poselkyně Starých Příbehův Českých Aneb Kronyka Česka z roku 1700***“

Tento posudek se týká pouze té části uvedené bakalářské práce, ve které se autorka zabývá restaurováním kovových částí starého tisku a průzkumy s tím spojenými.

Tato část práce je tvořena v podstatě třemi oddíly. Teoretickým, ve kterém je stručně zmíněna výroba železa a druhy jeho degradace - koroze. Pokusným, ve kterém jsou prezentovány výsledky praktických zkoušek odstraňování koroze (mechanicky a chemicky) a stabilizace korozních produktů železa na vzorcích korodovaného plechu. Třetím oddílem je pak průzkum vlastního kování knihy, restaurátorský záměr a popis restaurátorského zásahu.

Je chvályhodné, že se autorka seznámila s výrobou železa a jeho korozi. Teoretické kapitoly jsou však poznamenány snahou o stručnost, která ale vede k nepřesnostem a místy až k nesrozumitelnosti textu. S ohledem na restaurovaný předmět zde chybí v odstavci o korozi způsobené kontaktem dvou kovů právě kombinace železa s cínem.

Naopak velmi kladně hodnotím z hlediska restaurátorského vyhodnocení účinku fyzikálních a chemických metod odstraňování a stabilizace korozních produktů železa. Zejména přehled výsledků společně s makrofotografiemi, kde si autorka všímá charakteru čištěného povrchu. Schopnost správného vyhodnocení metody je pro restaurátora klíčová.

Z hlediska experimentálního - technologického zde ovšem najdeme několik nedostatků. Není zde uvedena charakteristika použitých vzorků (druh oceli). Také není uvedeno, jak dlouho byl vzorek otryskáván, nebo jak dlouho bylo působeno laserem, jaké bylo zahřátí povrchu kovu apod. Proč po působení Chelatonu byl proveden oplach studenou vodou a u kyseliny fosforečné horkou vodou? V zásadě by první oplach po působení chemikálie měl být proveden vždy vodou studenou a teprve další oplach může být proveden vodou teplou. Je dobré poznat působení chemikálie na zkorodovaný povrch, v praxi se ale vždy v průběhu odrezování používá zároveň mechanické odstranění uvolněných korozních produktů. Nutno také připomenout, že na rozdíl od vzorků se u konkrétního předmětu jedná o původně cínovaný železný plech.

Co se týká vyhodnocení - interpretace průzkumu a vlastního restaurátorského záměru, musím bohužel konstatovat, že v záměru není uvedena předpokládaná míra odstranění korozních produktů, snaha o zachování případných zbytků cínování a zejména představa konečného vzhledu kovových prvků. Zachovaly se stopy po cínování? V chemicko-průzkumné části, kterou prováděla laboratoř, mohla být provedena také zkouška na přítomnost chloridových iontů. Případný pozitivní výsledek zkoušky by pak ovlivnil konzervační postup. S ohledem na původní vzhled předmětu měl být povrch kování pojednán spíše v odstínech šedé

(připomínající zoxidovaný cín) a nikoliv černé. Tímto směrem měl být, dle mého názoru, veden proces tanátování. K vlastnímu tanátování třeba poznamenat, že předmět se musí během tzv. vyzrávání udržovat ve vlhčím prostředí, nikoliv v suchu, jak je v práci uvedeno. Průzkum kování objevil také zbytky povrchové konzervace polymerního charakteru. V záměru ani v popisu práce není věnována pozornost odstranění tohoto polymerního filmu. Je zde pouze uvedeno, že předměty byly odmaštěny! demineralizovanou vodou.

Na druhou stranu je třeba konstatovat, že základ práce je v konzervaci a restaurování knižního bloku. Doporučuji zvážit, zda rozsah práce obsahující informace o výrobě železa atd. nebyl zbytečně velký.

Pokud bych měl navrhnout klasifikaci za tuto část práce, navrhol bych známku velmi dobře až dobře.

V Praze 10. 9. 2012

Ing. Jan Josef

NPÚ – ÚOP středních Čech v Praze
